

OVERZICHT WAARNEMINGEN 2001

SOORTEN	trajecten die in 2001 bezocht zijn waar de soort NIET gezien is	trajecten die in 2001 bezocht zijn waar de soort WEL gezien is	aantallen in 2001		
			volwassen en halfwas dieren	juvenielen	totaal
hazelworm	20 trajecten	18 trajecten	49	0	49
zandhagedis	5 trajecten	98 trajecten	2145	224	2369
levendbarende hagedis	28 trajecten	87 trajecten	2064	367	2431
muurhagedis	0 trajecten	2 trajecten	238	206	444
gladde slang	4 trajecten	11 trajecten	79	19	98
ringslang	14 trajecten	64 trajecten	694	43	737
adder	10 trajecten	54 trajecten	703	84	787
totaal	243 trajecten	zijn onderzocht	5 972	943	6 915

DE SOORTEN:

Minder adders geteld in 2001

In 2001 zijn minder addertrajecten onderzocht dan in 2001. De trajecten die wel onderzocht zijn hebben minder waarnemingen opgeleverd. In 2000 werden op 63 addertrajecten 924 adders gezien (gemiddeld 15); in 2001 op 54 trajecten 703 adders (gemiddeld 13). Vooral in de maanden april en mei zijn door de MKZ beduidend minder rondes gelopen. Dat heeft ongetwijfeld effect gehad op de negatieve trend. Het is niet dramatisch slecht. De trendanalyse zegt dat de adder landelijk "min of meer stabiel" is en dat was vorig jaar ook al zo.

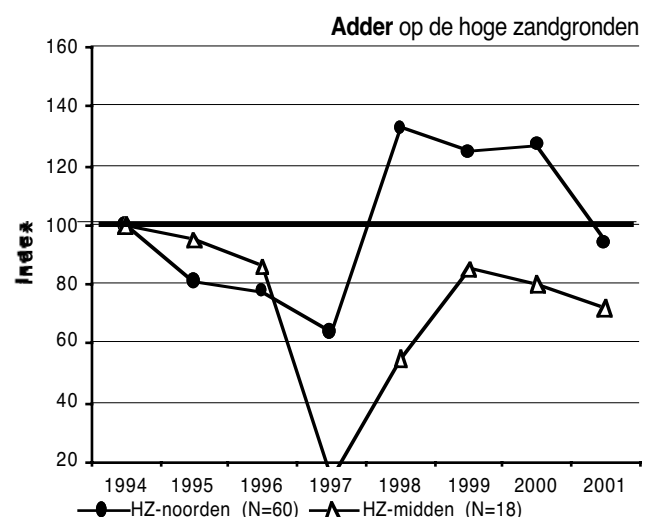
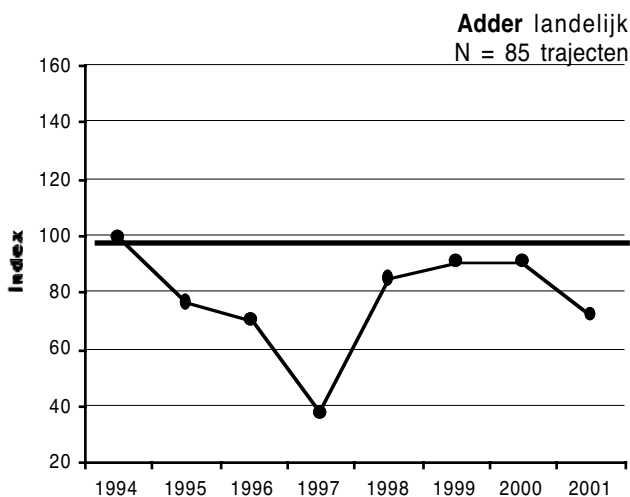
Adder gaat goed in het noorden

Het CBS heeft voor de regio's aparte trends berekend, en ook voor de verschillende landschappen. Bijna alle addertrajecten liggen in heidelandschap. We laten hier de trend zien van adders in heidelandschap uit twee regio's. Dat zijn de heidegebieden in Friesland en Drenthe (HZ-noorden) met 60 trajecten; en de heidetrajecten op de Veluwe plus Twente (HZ-midden) met 18 trajecten. Zie de grafiek met de twee

trendlijnen. Het is duidelijk te zien dat de trends van beide gebieden veel op elkaar lijken. Beide regio's hadden in 1997 een absoluut diepterecord. In beide regio's ging het vervolgens beter, en in beide regio's was 2000 een beter jaar dan 2001. Volgens de trendanalyses neemt de adder in het noorden ietsjes toe, en is de adder in Midden Nederland min of meer stabiel. De landelijke addertrend wordt enigszins 'gedrukt' door enkele adderplots in laagveengebied in Friesland en door adderplots uit de Meinweg (L) die alle een sterk negatieve trend vertonen.

Voortplantingssucces groot!

We hadden een moeilijk voorjaar, vooral vanwege de MKZ; het najaar daarentegen was super. Recordaantallen jonkies zijn geteld in september. Ook veel volwassen dieren in die maand. Zo kwam Wim Andela (Duurswouderheide, Friesland), op 24 september tot 29 adders waaronder 20 juvenielen. Harry Koenhorst (Engbertsdijkerven, Twente) telde op 29 september 24 adders waaronder tien juvenielen.

Vermoedelijke toename ringslangen

In 2001 werden 694 ringslangen geteld op 64 trajecten (gemiddeld 11), dat is iets minder dan in 2000. De landelijke trend gaat omhoog. De analyse zegt: "dit is een vermoedelijke toename", niet significant dus. We kijken verder hoe de ringslang het doet in twee verschillende landschappen: heide-plots met 36 trajecten, en laagveenplots met 39 trajecten (in veenweidegebied en ook het dijkmilieu rondom Amsterdam en Flevoland).

Ringslang doet het goed in hei

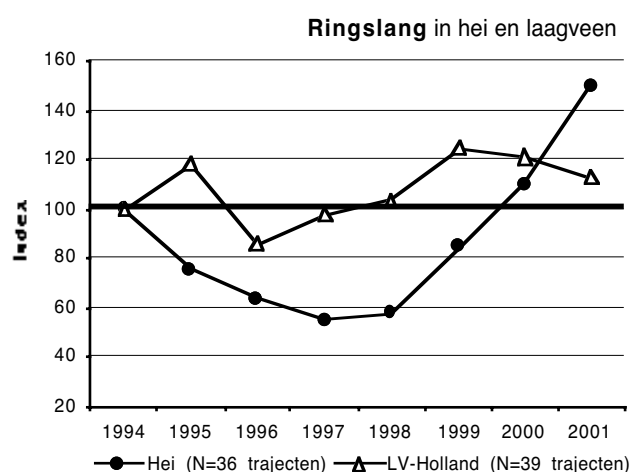
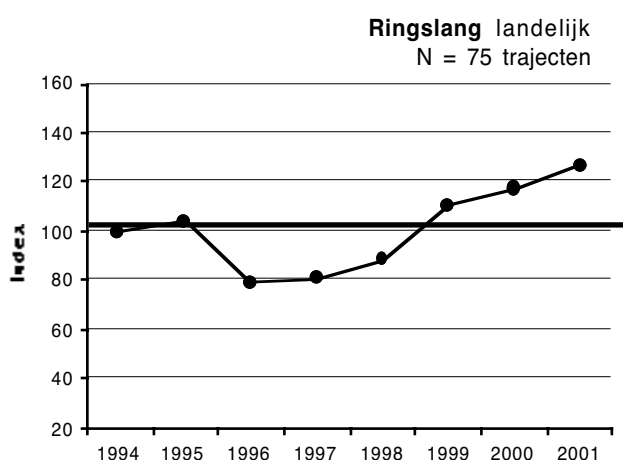
We zien dat de trends niet erg parallel lopen. De ringslangen op de heide

nemen al drie jaar achtereen sterk in aantallen toe vooral in Friesland en Drenthe is de toename heel groot; in de laagveengebieden en rond Amsterdam is de trend de laatste twee jaren min of meer stabiel.

Zeer veel juvenielen

Ook ringslangen hebben heel veel jonkies voortgebracht in 2001.

Absolute topscores in alle landschapstypen. Gré ter Woord zag de meeste ringslangen tijdens een trajectbezoek. Dat was in het Kuinderbos op 19 juni toen ze dertig ringslangen zag.

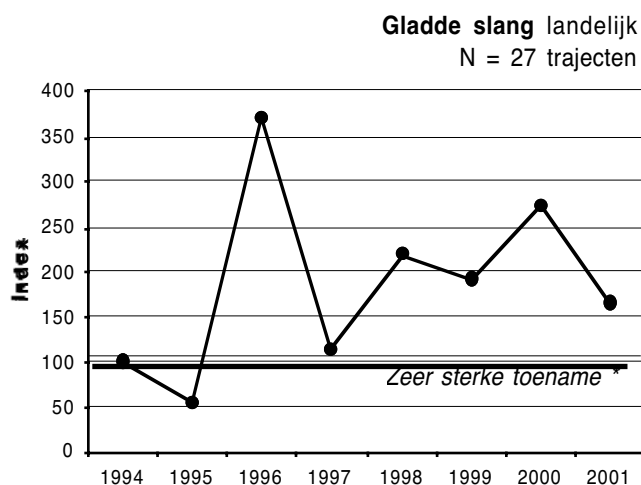

Zeer weinig gladde slangen

Het is al gezegd in Nieuwsbrief 22: èn door de MKZ-crisis èn door broedgeval kraanvogels kon de gladde slang niet naar behoren gevolgd worden in 2001. We hebben 25 trajecten waar de soort

voorkomt daarvan zijn er vijftien meer of minder goed bekeken. Op elf trajecten werden daadwerkelijk een of meer gladde slangen gezien, in totaal 98, waarvan 19 jonkies. (in 2000 was het totaal 283, waarvan 123 juvenielen). Weinig jonge dieren, dat wijst op een goed voortplantingsjaar, want de jonkies werden vroeg geboren. door het warme weer gingen ze al snel zwerven. Hoop doet leven!

In 2002 krijgen we er enkele gladde slangentrajecten bij: zowel in het noorden (Fochteloërveen) als in het zuiden (Peel). Gaaf! Peter Keijzers heeft wederom het beste geteld: zowel op 26 juni als op 10 augustus scoorde hij 19 gladde slangen op zijn traject in de Peel.

Goed resultaat levendbarende hagedis

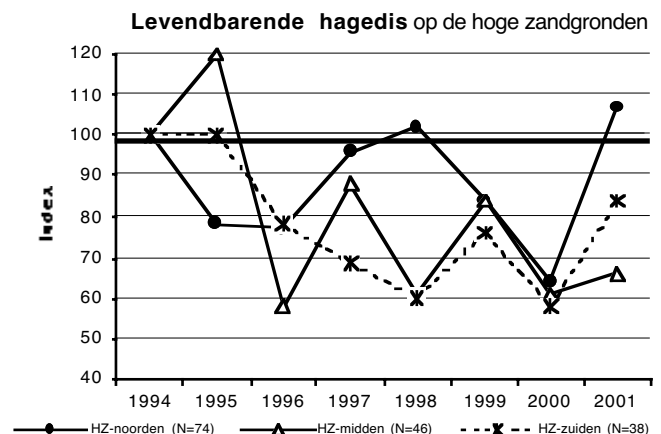
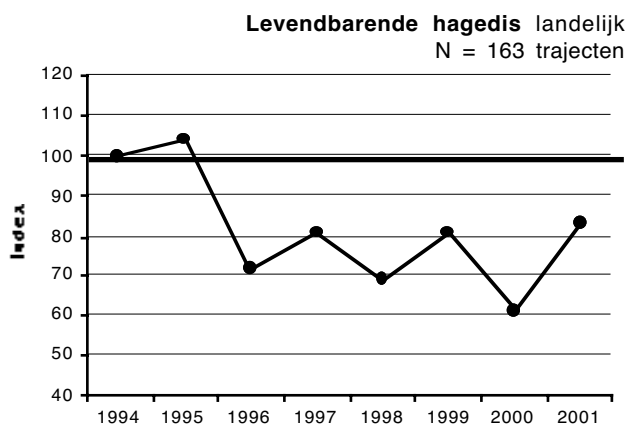
Gelukkig hebben we goed nieuws over de levendbarende hagedis. Vorig jaar wees de analyse uit dat de levendbarende hagedis (significant)matig afneemt. 2001 geeft een kentering te zien. De waargenomen aantallen waren hoger dan de vijf jaren ervoor, maar nog niet zo hoog als in 1994 en 1995. De analyse zegt nu: "geringe afname". In het tweede grafiekje laten we de aparte trends zien van drie gebieden: Hoge zandgronden Noord met 74 trajecten, Hoge Zandgronden Midden met 46 trajecten en Hoge zandgronden Zuid met 38 trajecten. Het is een beetje een zoekplaatje, maar jullie zullen de trend van je eigen regio er wel uit kunnen halen. De trendlijn van de zuidelijke regio begint (op de 100-lijn) in 1995, de andere twee regio's doen al langer mee, en daar is het uitgangsjaar 1994. Tot en met 1998 lopen de drie trends nogal verschillend. Maar 2001 geeft overall een toename te zien.

Situatie zorgelijk in Midden Nederland

De toename 2001 is het sterkst op de Hoge zandgronden Noord. Daar wordt de trend nu als "stabiel" gecalculeerd. De toename 2001 is miniem in Midden Nederland. Voor die regio is de trendanalyse: "significant matige afname". Over Zuid Nederland zegt de trendanalyse: "min of meer stabiel". Kortom de levendbarende hagedis gaat achteruit op de Hoge Zandgronden in Midden Nederland, dat is in Utrecht, op de Veluwe, in de Achterhoek en in Twente.

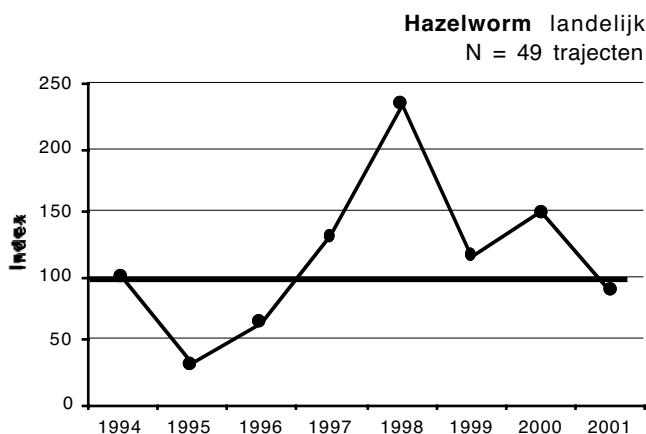
Grote aantallen

Grote aantallen werden gezien in Noord-Brabant. Piet van Delft had de topscore: 50 levendbarende hagedissen op 3 mei op zijn traject bij Waalre.

Slecht jaar voor de hazelworm

De hazelworm is weinig gezien, slechts 49 individuen op 38 trajecten. Dat was het jaar ervoor bijna twee keer zoveel.

Dat heeft ongetwijfeld met de MKZ-crisis te maken waardoor 43% van de trajecten niet of maar ten dele bezocht konden worden (Zie Nieuwsbrief 22, blz. 14). Veel hazelworm trajecten liggen op de Veluwe en in de Achterhoek waar de natuurgebieden het langst gesloten waren.

Maar, we hebben een toppie: Johan Zwanenburg zag er zes op 5 mei op zijn fraaie traject bij Wageningen.

Zandhagedis in de duinen afgenomen

Landelijke trend

De zandhagedis is de enige soort die vanaf de beginjaren een constante toename laat zien. We zien dan ook dat de trendlijnen vrijwel geheel boven de 100-indexlijn lopen.

Vanaf het uitgangsjaar 1994 loopt de trend regelmatig op tot 201 in 2001. De trendanalyse zegt: "significant zeer sterke toename". Het is grappig te zien hoe deze toename verloopt. Je ziet steeds een jaar van flinke toename, gevolgd door een jaar van stabilisatie of lichte afname. En dan opnieuw flinke toename, en stabilisatie. (Dit twee-jaren-patroon zien we trouwens bij de levendbarende hagedis ook, maar dan in neerwaartse richting.). In deze reeks is 2001 een jaar van lichte afname.

Als we kijken naar het grafiekje ernaast waar de trends voor duinen en binnenland apart zijn uitgezet, dan zien we dat de "zeer sterke toename" vooral de aantelstoename in de duinen betreft. Maar, ook zien we dat in 2001 voor het eerst, de trendlijn abrupt omlaag buigt voor de duinhagedis. Wat heeft dit te betekenen? Is hier iets over te zeggen?

Veel werkzaamheden in duinen

In de duinen spelen grootschalige beheerprojecten, in combinatie met het afbouwen van drinkwaterproductie.

Twee grote gevolgen: veel grondverzet, waarbij uiteraard veel minibiotooptjes sneuvelen; zeer sterke vernatting waardoor voor de zandhagedis op korte

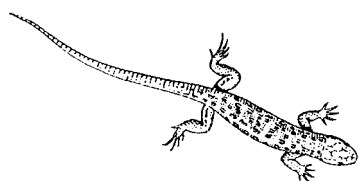
termijn habitatverlies optreedt.

Misschien is de trendombuiging een reactie op deze processen. Andere signalen van waarnemers gaan over lokale situaties. Genoemd worden: toename recreatie (onder andere Berkheide, AWD en Hazenwei) en dichtgroeien van open duin, waaronder met name het broedsucces aantoonbaar te lijden heeft. Deze afname van broedsucces is vooral door Rob van Westbroek goed gedocumenteerd voor zijn traject in Noord-Kennemerland, bij ingang Ouden Dijk. Dit laatste: het verdwijnen van zonbeschenen zandplekken brengen we graag onder de aandacht van de terreinbeherende organisaties.

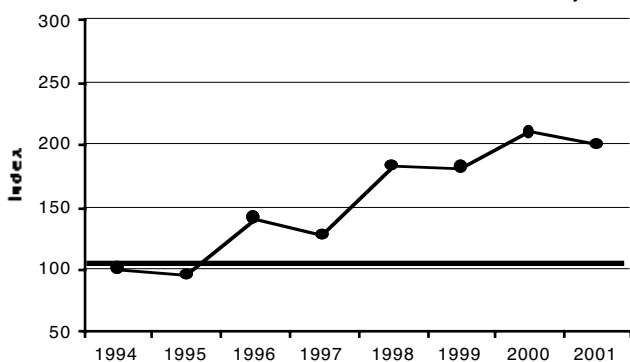
De score van juveniele zandhagedissen was trouwens wel op peil.

Toppers

En nu de topscores: 50 zandhagedissen werden geteld door Theo de Jong op de Leusderheide dat was op 27 juni. In de duinen: Peter Broekens had een verrassend hoge score op zijn traject Heidevlak bij Bergen, te weten 30 volwassen dieren op 5 juni. De populatie die Peter volgt "ontwikkelt zich geweldig"! Op twee duintrajecten werden 29 hagedissen gezien tijdens één telronde, te weten: op Witte Berg (Berkheide) op 22 mei door Conn Barrett, en Kraansvlak (Zuid Kennemerland) op 8 mei door Axel Groenveld.

Zandhagedis landelijk
N = 161 trajecten

Zandhagedis in duin en heide

